

Yeni Yüzyıldaki Çin-Amerika Rekabeti

Ergin Güneş

Dr.

Albert-Ludwigs-Universität Freiburg

Özet: İkinci Dünya Savaşında Almanya ve Japonya'nın başını çektiği ittifakın yenilmesi ile Varşova ve NATO paktları arasında Soğuk Savaş dönemi başlamıştır. İki kutuplu (bipolaren) dünya politikası reel sosyalizmin yenilgisi, Sovyetler Birliğinin dağılması ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) zaferi ile sona ermiştir. Soğuk savaştan sonra rakipsiz kalan ABD hegemonyal bir güç olarak uluslararası politikaya damgasını vurmaktadır. Bunu yanı sıra Çin Halk Cumhuriyeti (Çin) soğuk savaş sırasında iki pakt arasında jeostratejik önemini kullanarak bir yandan nükleer bir gücün bir yandan da ekonomik alt yapısını geliştirerek serbest kapitalist ekonomiye entegre olmuştur. Soğuk savaş sonrası ucuz iş gücü ve ucuz üretimi sayesinde 2009'da dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücü ve dünyanın en büyük nüfusuna sahip ülkesi olarak bölgesinde ve uluslararası politikada önemli bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Çin yeni yüzyılda ABD'nin yeni rakibi, yeni bir potansiyel dünya gücü olarak işaret edilmektedir. Buna karşın iki ülke çıkarları bölge ve uluslararası politikada bazı noktalarda çatışmakta, bazı noktalarda ise örtüşmekte ve işbirliğini gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin, ABD, güç, rekabet, çatışma, işbirliği

Chinese - American Competition in the New Century

Abstract: After the collapse of the Alliance which was headed by Germany and Japan in the Second World War, a cold war between Warsaw and NATO pacts has begun. With the failure of real socialism, the collapse of the Soviet Union, and the victory of the United States (U.S.A.) bi-polar world politics has ended. Since the U.S.A. has remained incompatible after the cold war, it has become a hegemonial power in the international politics. The Republic of China (China) during the cold war between two pacts using its geostrategic importance has on one side become a nuclear power and on another side integrated to the free capitalist economy by improving its economic structure. R.C. after the cold war with its cheap labor and production in 2009 has become the second largest economy with its highest population and has revealed itself as an important actor both in the region and in the international politics. R.C., in the new century, is pointed out as a new competitor against the U.S.A. and a new potential world power. Against that these two states have benefits concerning the region and the international politics that overlap in some aspects and conflict in other aspects as a result of which co-operation is necessary.

Keywords: China, U.S.A., conflict, power, competition, co-operation

Giriş

1970'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile yakınlaşmasından sonra dünya politikasındaki yerini almaya başlayan Çin Halk Cumhuriyeti (Ç.H.C.), ABD'nin bölgede ve uluslararası politikadaki egemenliğini tanımak ve kendisine bölge ve dünya politikası açısından biçtiği rolü kabul etmek suretiyle dış politikasını biçimlendirmiştir. Bunun karşılığında ise Çin bir yandan Sovyetler Birliği'ne karşı güvenliğini sağlamış diğer yandan ise müttefikinin kendisine tanıdığı ayrıcalıkları / yardımları, ekonomisinin ve politikasının istikrarı için kullanmıştır. Soğuk savaşın sona ermesiyle beraber Çin iki güç arasındaki stratejik önemini kaybetmesine rağmen; ABD'nin bölgedeki çelişkilerini ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bölgede oluşan güç boşluğunu kendi gelişimi için kullanmayı bilmiştir.

Bu çerçevede Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (B.M.G.K.) daimi üyesi olmakla kalmamış, 2002 yılında Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization – WTO) üyesi olarak, 2009 yılında dünyanın en büyük ikinci ekonomisine ve en büyük nüfusuna sahip ülke olmuştur. Bu politikasıyla kendisini ekonomik, siyasal ve askeri olarak güçlendiren Çin kapitalist dünya ile bütünleşmenin yanında ABD ekonomisini kendisine bağımlı hale getirmekle kalmayıp, aynı zamanda emperyalist Batılı güçlere rakip olmuştur.

Gelişen ekonomisinin enerji ve hammadde ihtiyacını karşılamak, Çin Politikası'nın önemli bir sorunudur. Gerek ABD ve gerekse Avrupa Birliği (AB) ülkeleri gelişen ekonomileri için gerekli olan enerji ve hammadde ihtiyaçları ile geçiş yollarını güvenlik altına almak istemektedirler. Dünya enerji rezervlerinin yüzde yetmişinin bulunduğu Asya ve Ortadoğu'da ciddi bir enerji rekabeti söz konusudur. Çin, Hindistan, Japonya gibi ülkeler enerjinin batıdan doğuya doğru akmasını hedeflerken ABD ve AB ülkeleri Türkiye üzerinden doğudan batıya akmasını hedeflemektedir. Rusya ise, Asya'daki etki alanını geliştirip, enerjileri ve geçiş yollarını kendi kontrolü altına almak istemektedir. Afganistan ve Irak işgalleri bu açıdan oldukça önemlidir. Bu nedenle Çin, ABD'yi kendisini çevrelemekle, enerji ihtiyacını karşılamayı zorlaştırmakla ve hegemonyal bir güç olmasını engellemeye çalışmakla suçlanmaktadır.

Bu çerçevede, siyaset bilimi dünyasında sıkça sorulan "yeni yüzyılda ABD'nin yeni rakibi, yeni potansiyel dünya gücü Çin mi dir?" sorusunun cevabı aranacak ve iki aktörün soğuk savaş ve sonrası ikili ilişkileri, bu ilişkilerin gelişimi, buna bağlı olarak siyasal bir çatışma ya da işbirliği potansiyeli irdelenecektir.

Soğuk Savaş Döneminde Çin-ABD İlişkileri

Soğuk savaş döneminde Çin-ABD ilişkileri rakiplik ve müttefiklik arasında değişiklik göstermiştir. Çin'de yaşanan iç savaş sırasında, ABD, milliyetçileri komünistlere karşı desteklemiştir. Komünistlerin iktidarı 1949'da ele geçirip Çin Halk Cumhuriyetini kurmalarından sonra ideolojik nedenler Çin'i, ABD'ye karşı Sovyetler Birliği'ne yaklaştırmıştır. Sovyetler Birliği ellili

yılların sonuna kadar Çin Halk Cumhuriyeti ile ciddi bir stratejik ilişki/işbirliği gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede askeri, tarım ve sanayi alanında Çin'in altyapısının yapılandırılmasında önemli rol oynamıştır. Kore savaşından sonra, ellili yılların sonuna doğru iyi ilişkiler yerini güvensizliğe bırakmıştır. Sovyetler Çin'i sosyalizmden uzak milliyetçi olarak görmüş ve bunun yanı sıra altmışlı yılların başına doğru sınır hattında küçük askeri çatışmalar meydana gelmiştir. Hatta Sovyet parlamentosunda Çin'e atom bombası atılması bile tartışılmıştır.

Altmışlı yıllarda genç Cumhuriyet, gerek ABD ve gerekse de Sovyetler Birliği tarafından dışlanmıştır. Buna karşın 1964'te nükleer bir güç olarak uluslararası politikada yerini almıştır. Nixon Doktrini çerçevesinde Sovyetler Birliği'ni çevreleyip, silahlanma yarışında daha fazla baskı altına almak isteyen ABD 1972'den sonra Çin ile ilişkileri normalleştirmeye başlamıştır ve Çin'in BM Güvenlik Konseyi'ndeki yerini almasını sağlamıştır. Buna karşın Çin bir yandan ABD'nin Pasifik bölgesindeki hâkimiyetini kabul edecek, diğer yandan da kapitalist Batı dünyasıyla serbest ticaret yapacaktır. R. Nixon-H. Kissinger'ın Çin'e biçtiği statü ise eşit bir müttefikten çok, güdümünde tutabileceği bir ülkeden ibarettir.

Bunun karşılığında ise ABD yönetimi, Çin mallarına vergi indirimi gibi bazı ekonomik tavizler vermiştir. Bu sayede kötü durumdaki Çin ekonomisi ABD'ye bağımlı hale gelecektir. Buna karşın Çin, yönünü ekonomik, siyasal, kapitalist Batıya dönmüş ve gelişimini sağlama yoluna gitmiştir. Bu normalleşen ve gelişen ilişkiler ABD'nin kendi güvenlik stratejisi çerçevesinde, 10 Nisan 1979 da Tayvan'a Çin'e karşı güvenlik garantisi verilmesi ve Çin'in sınırındaki Sovyetler Birliği'nin ABD ile çok yakın ilişkileri nedeniyle daha fazla provoke etmek istememesinden dolayı sona ermiştir (Dillmann, Junge Welt, 15.12.2009).

Bu nedenler Çin'i, ilişkilerinde ABD ve Sovyetler Birliği arasında bir denge kurmaya, bir balans ayarı yapmaya itmiştir. Bu çerçevede Sovyetler Birliği ile soğuyan ilişkileri yine canlandırma yoluna gitmiştir. Bu denge politikası Çin Halk Cumhuriyeti'nin stratejik önemini büyük ölçüde arttırmıştır. Bu sayede iki güç arasındaki çelişkileri ve güç savaşını bölgede ve uluslararası politikada kendi ekonomik, teknolojik, siyasal ve güvenlik alanındaki çıkarlarını soğuk savaşın sonuna kadar gerçekleştirmede kullanmıştır.

11 Eylül Terör Saldırıları ve Çin-ABD İlişkilerinde Oluşan Yeni Dengeler

Doğu Bloğu'nun dağılması ile Çin'in stratejik pozisyonu sona ermiştir. Soğuk Savaşın bitimi gerek ABD'yi ve gerekse de Çin'i yenedünya düzeninde rollerini, hedeflerini ve buna bağlı olarak ikili ilişkilerini yeniden tanımlamaya itmiştir. ABD Birleşik Devletleri son yüz yılda iki dünya savaşının ve Soğuk Savaşın kazananı olarak tartışmasız Süper güç olduğunu tescil etmiştir.

Soğuk Savaş dış politika-stratejisini yeniden tanımlamış ve ABD rolünü "dünyanın lideri"¹ olarak çizmiştir.

Özgürlükler anti-Amerikanizme karşı bütün dünyada yaygınlaştırılacaktır. Bunun için tek taraflı (*unilateral*) bir dış politika izlenecek. Gerek görüldüğünde 1990 Irak savaşında olduğu gibi müttefikleri ile hareket edilebilecek yada formel bir işbirliği izlenebilecek.

Baba Bush döneminin tek taraflı dış politikasına karşın Başkan Bill Clinton ABD'nin dış politikası olarak çok taraflı (*multilateral*) bir davranış biçimi öngörmekteydi. Bu çerçevede politika olarak, ABD müttefikleri, Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler ile birlikte hareket edip "dünya polisi" rolünü oynamanın altını çiziyordu. ABD-Başkanı Bill Clinton 1998'deki Çin ziyaretinde, Çin'in Asya Politikasındaki yerini, "stratejik ortak" olarak tanımlıyordu.

Buna karşın 2000 yılının Kasım ayında iş başına gelen Bush Hükümeti döneminde, ikili ilişkiler gerilmeye başladı. Nisan 2001'deki ABD'nin askeri casus uçağının Çin hava sahasında yakalanıp personelin sorgulanması, iki ülke arasında bir krize neden oldu. Bu krizde ABD Dışişleri Bakanı Colin Powel Çin'i "stratejik bir rakip" olarak tanımlamıştır (Huntington, 1996: 15-188; Filzmaier vd., 2006: 179-198).

Sosyalizmin çöküşü, yani Sovyetlerin dağılışı, ABD'yi düşmansız bırakmıştı. Ekonomideki ve iç politikadaki sorunlar 'Süper Gücün' Asya ve Avrupa'daki askeri ve siyasi gücünü geri çekmesine ve iç politikaya konsantre olmasına neden olmuştu. Bu nedenden dolayı Çin, İran, Hindistan, Rusya gibi ülkeler bölgelerindeki ABD'nin geri çekilmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan güç boşluğunu doldurup, bölgesel bir aktör/güç olarak ortaya çıkmışlardır. Bu ülkeler birbirleri ile ekonomik ve siyasal ilişkilerini güçlendirmekteydi. Buna paralel olarak Japonya, Çin ve AB ülkeleri ekonomilerinin artan enerji ihtiyacını karşılamak için Rusya, İran, Irak bölgedeki enerji zengini ve diğer Arap ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmiştir. Bütün bunlar ABD'yi 90'lı yılların sonuna kadar kısmi olarak küresel Politikada izole etmiştir.

Buna karşın 11 Eylül terör saldırısı ve ardından Afganistan ve Irak'ın işgalleri uluslararası politik dengeleri ve tabii Çin-ABD ilişkilerini temelden değiştirmiştir. Bu da ABD'nin dış politikasını yeniden gözden geçirmesine ve askeri ve siyasi gücünü Asya kıtasında yeniden artırmasına neden olmuştur (Rüland, 1994: 267-276; Dillmann, Junge Welt, 15.12.2009; Chomsky, uni-kassel-internetseite).

11 Eylül saldırıları Bush Doktrini denilen "önleyici savaş" veya "önceden saldırı" stratejisinin devreye sokulmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak "terörizm" ve "nükleer silah geliştirmek suretiyle terörizmi destekleyen

¹ "leader of the free World"

ülkeler" hedef alınmaktadır. Bu çerçevede ABD Mart 2003'de dış politika stratejisini kısaca şöyle tanımlamaktadır:

- Terörizm ve diktatörlükle mücadele edilecektir.
- Dünya barışı için ABD hegemonyal bir güçtür.
- Demokrasi, insan hakları, liberal bir dünya düzeninde yayılması gerekmektedir. (Arı, 2009: 25-29; Filzmaier vd., 2006: 179-198).

Bu dış politika stratejisi ile, Birleşik Devletleri dünyanın tek lideri olduğunun ve bunu kimseye kaptırmaya niyetinin olmadığını altını çiziliyordu. ABD yeni dış politikasında uygulamada tek-tarafılık ile çok-tarafılık arasındaki üçüncü bir yolu seçiyordu. Örneğin ABD yönetimi 2003 deki Irak'ın işgalini Birleşmiş Milletlerin onayını aramıyordu ve bunu da Birleşmiş Milletler'in 51. maddesine göre "nefsi müdafaaya" dayandırıyordu (Filzmaier vd., 2006: 179-198; Dillmann, Junge Welt, 15.12.2009; Chomsky, uni-kassel-internetseite).

"Terör tehdidi gerekçesiyle" Afganistan ve Irak'ı işgali ile bir yandan dünya enerjilerinin yüzde yetmişinin bulunduğu bölgedeki enerji merkezlerini/yollarını kontrolü altına almaya çalışmış, bir yandan da İran, Hindistan, Çin, ve Rusya'nın coğrafik olarak buldukları bölgelerde siyasi ve askeri gücünü artırarak, komşu olmuştur (Laçiner, Taraf, 18.05.2009; Huntington, 1996: 15-188; Arı, 2009: 25-29).

ABD'nin bu politikasına karşın, 11 Eylül terör saldırıları ve sonrası gelişmeler iki ülkenin yakınlaşmasına neden olmuştur. Çin köktenciliği kendi siyasal sistemi olarak bir tehlike olarak görmekte ve ABD'nin Afganistan işgalini BM Güvenlik Konseyi'nde desteklemektedir. Çünkü Çin'in nüfusu sekiz-buçuk milyonu bulan ve merkezi hükümete karşı ayaklanan Müslüman-Uygur azınlığının El Kaide ve Taliban tarafından desteklendiğini düşünmektedir. Buna rağmen Çin, ABD'nin kendisini rakip gördüğünü ve siyasal, ekonomik, askeri açıdan gelişmesine engel olmak istediğini düşünmektedir (Dillmann, Junge Welt, 15.12.2009; Filzmaier vd., 2006: 238-242).

ABD'nin Yeni Rakibi Çin mi?

Çin, özellikle Soğuk Savaş döneminde ve 90'lı yıllarda stratejik pozisyonu, buna bağlı ABD'nin tavizlerini, ucuz iş gücü ve yurtdışındaki Çin asıllı yatırımcılar sayesinde dünya ekonomisinde tartışmasız bir ekonomik güç olmuştur. Çin ekonomik olarak kendini kapitalist dünyaya adapte edip kar merkezli bir ekonomik politika izlemiştir. 1,3 milyar nüfusu ile ucuza mal ettiği mallar sayesinde ABD'nin en önemli ihracatçılarından olmuştur. Çin, özellikle elektrikli makine, iş makinesi, giyim, ayakkabı ve mobilya üretimi

konusunda dünya pazarında söz sahibidir. Öte yandan, oyuncak ve plastik malzeme üretimi konusunda uzun yıllardır liderliği elinde bulundurarak ekonomik gücünü taçlandırmaktadır.

Çin 2009 yılında 1,6 trilyon (ABD) Dolarlık üretim hacmine ulaşmış olup, üçüncü sırada bulunan Japonya'ya yaklaşık 1 trilyon dolarlık fark atmıştır. Japonya 2009 yılında 795 milyar dolarlık üretim gerçekleştirirken listenin ilk sırasında 1.71 trilyon Dolarla ABD yer almıştır. Çin'in nüfusunun ABD'nin dört katından fazla olduğu düşünüldüğünde, kişi başına düşen aylık kazancın da yüzde on oranında olmasıyla birlikte ülkenin üretim kabiliyetinin artırıldığı dikkat çekmektedir. Öte yandan ABD-Çin İş Konseyi tarafından verilen rakamlara göre son 9 yılda Çin'den yapılan ithalatın üç kat arttığı görülmektedir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2004 yılında 190 milyar Dolar olmuştur. Aynı yıl Çin'in ticaret fazlası 130 milyar Dolara tekabül etmiştir. Buna karşın Çin'in ticaret fazlası 2008'de 268 milyar Dolarla rekor bir seviyeye ulaşmıştır. Bu, 2009 yılında 226 milyara gerilemiştir. ABD'li ekonomistler tarafından yapılan araştırmaya göre, Çin'in 2010 sonunda ABD'yi uzun yıllardır oturduğu en büyük üretici koltuğundan etmesi bekleniyor. Çin piyasası 2011 yılından itibaren dünya üretiminin beşte birini temsil edecek.

Tabii ki "nasyonal-sosyalist" Çin'in kapitalist Batı dünyasına adaptasyonu ve buna bağlı olarak Çin kapitali bir yandan Batı dünyası ile daha fazla ticaretin olmasını sağlıyor ve Batılı yatırımcılara Çin'de büyük fırsatlar tanıyor, ama diğer yandan da Batı kapitali gibi uluslararası finanslarda ya da piyasada Batılı kapitallere rakip oluyor. Çin ABD finans piyasasında tahvil ve hisse senedi satın alma yoluna gitmektedir. Bu da bir anlamda ABD'nin savaşlarını finanse etmek anlamına gelmektedir. Bütün bunlar ABD'nin Çin'e ciddi anlamda borçlanması ve bütçe açığı vermesine neden olmaktadır. Öyle ki Ekim 2009-Mart 2010 arası bütçe açığı 651 milyar Dolar olmuştur. Buna bağlı olarak ABD ekonomisi Çin ekonomisine bağımlı hale gelmektedir (vgl. Conicz, Jungewelt, 20.03.2010; vgl. Hürriyet, 09.07.2010; Birnstiel, Neues Deutschland, 16.07.2010).

Çin, ABD'nin yanı sıra Avrupa ve bölgesindeki ülkelerle de ekonomik ilişkilerini geliştirmektedir. Örneğin 2009'da ki Çin-Almanya ticaret hacmi 92 milyar Euro'ya ve Çin Rusya ticaret hacmi 2008 yılında 58,8 Dolara ulaşmıştır (vgl. Hürriyet, 09.07.2010; Konicz, junge Welt, 09.04.2010; Birnstiel, Neues Deutschland, 16.07.2010).

Hızlı gelişen ve büyüyen ekonomisi için Çin, büyük oranda enerji açısından dışa bağımlıdır. Batılı devletler (ABD ve AB), Orta Asya ve Orta Doğu'daki enerjileri batıya aktarma, buna karşın Çin doğuya aktarma yoluna girmiştir. Bunun için bölgesindeki Afganistan, Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan'daki zengin enerji kaynaklarına yatırımlar gerçekleştirmektedir. Örneğin Türkmenistan, dünyanın dördüncü büyük gaz rezervlerine sahiptir. Türkmenistan Rusya'ya sattığı gaz fiyatındaki anlaşmazlık yüzünden istediği fiyatı ödeyebilecek olan Çin'e yaklaşmıştır. Türkmenistan ve Çin arasında

2012'ye kadar bitirilecek olan boru hattından senelik kırk milyar metreküp Türkmen gazı, Saman Depe'den sınır noktasındaki Horgos ve oradan Şangai'ye akacak. Bu da Nabucco ve Rusya'ya büyük bir darbe olmuştur olacaktır. Bunun anlamı ise, Orta Asya devletleri ile Rusya ya da ABD arasındaki anlaşmazlıklar, bu devletleri Çin'den yana tercih yapmaya itebileceğidir (Konicz, junge Welt, 09.04.2010; Grobe, Frankfurter Rundschau, 19.12.2009).

Çin petrol ihtiyacının yüzde ellisini ithal etmektedir. Böylece dünyanın ikinci büyük petrol ithalatçısı olmaktadır. Petrol ihtiyacını en fazla Suudi Arabistan, Angola ve İran'dan karşılamaktadır. Çin enerji ihtiyacını İran, Venezüella ya da Rusya gibi ABD ile arası iyi olmayan ve çeşitli alanlarda sorun yaşayan enerji zengini ülkelerle kapatma yoluna gitmektedir.

BM-Güvenlik Konseyi'nden 09.06.2010 tarihinde İran aleyhine çıkan yaptırımları desteklerken, kararlar içinde enerji alanında yaptırımların bulunmadığı dikkat çekmektedir (Konicz, junge Welt, 09.04.2010; Birnstiel, Neues Deutschland, 16.07.2010). Çin halen İran'ın petrol ihracatında ilk sırayı ve Çin'in petrol ihtiyacını karşılayan üçüncü ülke konumundadır. Bu çerçevede 2010'un ilk üç ayında 800 bin ham petrol ihraç etmiştir. Bunun yanı sıra Çin Ağustos 2010'da, BM'in yaptırımlarına rağmen kırk milyar Dolar enerji yatırımı yapmak konusunda İran İslam Cumhuriyeti'yle anlaşmıştır (Konicz, junge Welt, 09.04.2010; Hürriyet, 02.08.2010).

Çin'in petrol ithalatı açısından ilgisini çeken diğer bir ülke ise Venezüella'dır. İki ülke arasındaki ticaret hacmini 1998 iki yüz milyon Dolar'dan 2008'de dokuz milyar yedi yüz bin Dolara yükselmiştir. Venezüella seksen yedi milyar varil (1 varil 159 L.) petrol rezervine sahiptir. Orinoco Irmağı bölgesindeki iki yüz otuz milyar varil kum ve balçık karışımı petrol rezervlerinin olduğu tahmin edilmektedir. Bu da yüzde yirmilik dünya petrol rezervlerine tekabül etmektedir. Çin günlük olarak altmış üç bir varil petrol almaktadır ve bunu 2013 yılına kadar bir milyon varile çıkarmayı planlamaktadır. Başkan Hugo Chávez, Venezüella'nın, ABD'ye yaptığı senelik on üç milyar Dolar'lık petrol ihracatına son verip Çin'e yapmak istemektedir. Bunun için de Çin'e kolay bir ihracatın sağlanması için Kolombiya üzerinden ya da Panama Kanalı üzerinden petrol boru hattı inşası düşünülmektedir (Matz, Neues Deutschland, 28.08.2010).

Rusya, bölgesindeki enerji ve hammaddenin işlenmesinde Çin'le eşgüdümlü hareket edecektir. Bu çerçevede Rusya ve Çin iki yüz beş adet ekonomik projeyi 2018 yılına kadar gerçekleştirme kararı almışlardır (Konicz, junge Welt, 09.04.2010; Hürriyet, 02.08.2010).

Bununla beraber Irak'ta enerji alanında gerek yabancı firmalarla ve gerekse de tek başına büyük yatırımlar gerçekleştirmektedir. Çin firması CNPC BP'yle beraber 2009'da Irak'ın tüm rezervlerinin yüzde on beşi bulunduğu Rumaila'daki yüz on beş milyar varillik petrol rezervlerinin işletme hakkını almıştır. 2010 yılında ise Irak'tan Çin'e olan petrol sevkiyatı günlük üç yüz bin varile çıkartılarak ikiye katlanmıştır. Aynı şekilde Çin ekonomisinin ilgi

alanlarından birisi ise Afganistan'da keşfedilen altı trilyon Dolar üzerindeki zengin maden (uranyum, lityum, bakır, demir vb.). Çin'in Afganistan'da küçük yatırımların bulunmasına rağmen, bu yeni keşfedilen kaynaklara göz dikmektedir. Bun kaynaklardan Çin'in pay alıp almayacağı büyük ölçüde ABD'yle olan ilişkilerine bağlı olacaktır (Konicz, *junge Welt*, 24.12.2009).

Asya'nın ejderi (Çin) ekonomik gücün, bölgede çıkarlarını korumakta tek başına yetersizliğini kavramıştır. Modern, teknolojik donanımlı ve mobil bir askeri güç, uluslararası politikada vazgeçilmez bir güç unsuru olmaya devam etmektedir. Güçlü, modern bir askeri gücün vazgeçilmez koşulu ise yine ekonomik güçtür. Ekonomik gücü sayesinde kendi güç faktörlerini geliştirme yoluna gitmiştir. Unutulmamalıdır ki ekonomik güç askeri gücün vazgeçilmez koşuludur (Rüland, 1994: 267-276). Bu çerçevede Rusya'nın 90'lı yıllardaki ekonomik krizini iyi kullanarak Rusya'nın gelişmiş silah ve silah teknolojisinin transfer etmiştir. Çin'in savunma harcamalarında son yıllarda ciddi bir artış gözlenmektedir. 2001'de yirmi altı milyar yüz bin Dolar olan savunma giderleri 2008 yılında altmış altı milyar Dolara çıkmıştır. Çin, ABD ile karşılaştırılan masada (sekiz yirmi milyar Dolar, 2009), gelişmiş nükleer silah sistemlerine sahiptir. Bu sistemler Amerika kıtasına kadar ulaşabilmektedir (Crome, *das Blättchen*, Berlin, No. 8, 14.04.2008; *Firatnews Agency-inernetseite*, 02.06.2010).

Siyasi arenada Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sırasında ve öncesinde Çin halkına karşı yaptığı insan hakları ihlallerini kullanarak Japonya'nın teknolojik transferlerinden ve mali yardımlarından yararlanmıştır. Bunun yanı sıra sosyoekonomik olarak geri kalmış bir Çin, Japonya için büyük bir tehlike teşkil edebilir. Şöyle ki 50 Milyon Çinlinin ekonomik nedenlerden dolayı Japonya'ya göç için sınırda olduğunu düşünürsek bu hususu rahatlıkla anlayabiliriz.

Ticaret ve askeri ilişkilerinin yanında siyasal olarak da Asya'dan Latin ABD'ya, Afrika'ya, kadar ticari ve ekonomik ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Bölge devletleri ile Shanghai Cooperation Organization (SCO) çerçevesinde siyasal ve askeri ilişkilere de girmektedir (Konicz, *junge Welt*, 09.04.2010; *Birnstiel*, *Neues Deutschland*, 16.07.2010).

Bu siyasal davranış biçimi ile Çin, çok-terafli/çok-kutuplu (*multilateral/multipolar*) bir uluslararası dünya politik sisteminin tarafı olmuştur. Bütün bu faktörler Çin'i Soğuk Savaş sonrasında, bölgesinde Sovyetler Birliği'nin yerini alabilecek, uluslararası arenada ABD'nin yeni rakibi, potansiyel bir aktör/güç yapmıştır. Tabi ki Çin'in gelişinde ABD ve ABD'nin bölgedeki çıkarları önemli bir rol almaktadır/alacaktır.

ABD'nin Engelleme Politikası

Tüm bu olaylar ABD'nin Soğuk Savaş sonrası kaynaklarını ve potansiyelini, yeni Güc'ün (Çin) ekonomik, politik ve siyasi olarak daha fazla güçlenmesini engellemeye yönlendirmesine neden olmuştur. Bunu yaparken

de ABD Çin'e neoliberal-yapısalcı (*neoliberal-konstruktiv*) bir yaklaşım sergilemektedir. Irak'a yada İran'a karşı izlediği agresif politikayı, Çin'e karşı yürütmesi olanaklı görünmemektedir. Bunun yerine Çin ile ekonomik ve siyasal ilişkilerini geliştirmesinin yanında onu uluslararası politikaya da entegre etme yoluna gitmiştir. Bu sayede Çin'in ideolojik ve siyasal sistemini değiştirmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan da askeri ve siyasal alandaki işbirlikleri ile Çin'i bölgede barışçıl yollarla baskı altına alıp neoliberal yönde siyasal yapısını değiştirmeye çalışmaktadır.

Dünyanın en büyük nüfusunu barındıran Çin'in topraklarının %55'i %8'lik 70'in üzerindeki etnik ve kültürel azınlığa (Tibet, Uygur vb) aittir. Bu yüzdende Çin toprakları nüfusuna yeterli gelmemektedir, bir toprak sorunu yaşamaktadır. Özellikle Müslüman Uygur Türklerinin yaşadığı bölgelerde önemli ölçüde petrol bulunmaktadır. Bu bölgede sıkça merkezi yönetime karşı ayaklanmalar olmaktadır. Çin yönetimi, bu ayaklananların gerek Batı ve gerekse de Taliban tarafından kışkırtıldığını düşünmektedir. 5 Temmuz 2009'da Uygur Türklerinin yaşadığı özerk Xinjiang bölgesindeki ayaklanma nedeniyle Çin resmi açıklamalarına göre Müslüman Uygurlardan 140'ı hayatını kaybetmiş 1080'i ise yaralanmıştır (Junge Welt, 07.07.2009). Bu nedenle Çin, zaman zaman Türklere, bu bölgeye giriş yasağı koyduğu gibi, bölgeye Han-Çinlileri yerleştirme yoluna gitmektedir. Buna karşı bir yandan ABD Türk İslam ağırlıklı "ılımlı İslam'ı", bölgede desteklemekte ve diğer yandan ise uluslararası insan örgütleri azınlıkların haklarının evrensel hukuk çerçevesinde verilmesi konusunda baskı Çin'e yapmaktadırlar. Bu çerçevede Barack Obama Tibet'in sürgündeki ruhani lideri Dalai-Lama'yı kabul etmek istemektedir. Bu da, Çin yönetimi tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmaktadır (Rupp, Junge Welt, 02.02.2010).

Diğer bir sorun ise Tayvan'dır. Pekin, "bir devlet-iki sistem" çerçevesinde Tayvan'ı Honkong'un olduğu ana karaya bağlamak istemektedir. Tayvan, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşından sonra 1949 yılından çekilmesinden sonra bağımsızlığını ve ekonomik gelişmişliğini ABD yönetiminin siyasal, ekonomik ve askeri yardımlarına borçludur. Başkan Richard Nixon Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğunu kabul etmiş olmasına rağmen, hem Tayvan'a güvenlik garantisi vermiş hem de önemli ölçüde silah yardımı yapmıştır. Devam eden bu yardımlar çerçevesinde ABD 2010 yılında 6,4 milyar Dolarlık gelişmiş silah ve silah sistemini Tayvan'a satmaya karar vermiştir. Buna karşın Pekin ABD ile her türlü askeri ilişkisini kestiğini ilan etmiş, silah satışında rol alan ABD firmalarına yaptırımlar uygulama kararını almıştır (Rupp, Junge Welt, 02.02.2010; Mellenthin, Junge Welt, 07.07.2010).

Geliştirdiği ekonomik ilişkiler yanında ABD, Dünya Ticaret Örgütü, BM Güvenlik Konseyi gibi uluslararası kuruluşlara üyelik sayesinde de Çin'in siyasal yapısı ve kültürü ile ideolojisini değiştirmek istemektedir. Bu da etkisini göstermiştir. Çin yönetimi plan ekonomisinden serbest piyasaya ekonomisine önemli ölçüde geçiş yapmıştır. Öyle ki artık Çinli çalışanlar da ücret artışı ve iş koşullarının iyileştirmesi için greve gidebilmektedirler. ABD ise Çin'in sisteminin daha hızlı neoliberal değerlere açılmasını talep

etmektedir. Bu sayede Çin'deki azınlıkların neoliberal değerlerden faydalanmasını hedeflemektedir. Bu da Tayvan, Tibet ya da Xinjiang gibi bölgelerin bağımsızlıklarını kazanmaları ve böylece Çin'in, ekonomik, siyasal ve toprak bütünlüğü çerçevesinde zayıflatılması sonucunu doğurabilir.

Ayrıca Obama yönetimi Çin'le olan ticaret açığını ABD lehine kapatmak için Çin üzerinde ciddi bir baskı yapmaktadır. Çin para birimi Yen'in diğer uluslararası para birimlerine karşı değer kazanmasını istemektedir. Yen'in yüzde onluk değer kazanması, Çin ihracatının yüzde on azalması anlamına gelecektir (Konicz, *junge Welt*, 09.04.2010).

Bunun yanı sıra Çin gelişen ekonomisinin ihtiyacı olan enerji ve hammaddeyi karşılamak için önemli ölçüde dışa bağımlıdır. Bu bağımlılık büyüyen ekonomisine paralel olarak artmaktadır. Çin yönetimi, ABD'nin Afganistan, Irak ve İran'a ilişkin politikalarıyla Çin'in enerji ve hammadde merkezlerine ulaşmasını engellemek istediğini düşünmektedir. ABD'li yetkililerin 15.06.2010'daki açıklamalarına göre, Afganistan'da bir-iki trilyon Dolar değerinde (Bolivya'dan sonra ikinci büyük) lityum rezervi keşfedilmiştir. Savaşın hüküm sürdüğü bölgede demir, bakır, kobalt ve altın gibi toplam altı trilyon Dolar değerinde hiç kullanılmamış değerli madenlerin de bulunduğu düşünülmektedir. ABD'nin bu rezervlerden Afganistan işgalinden önce 1991 yılındaki tetkiklerden haberdar olduğu ileri sürülmektedir. (Beutler, *Neues Deutschland*, 15.06.2010).

Çin, Birleşik Devletler'in Afganistan, Filipin, Güney Kore, Japonya ve Orta Asya'daki askeri üslerle kendisini çevrelemek istediğini düşünmektedir. Haziran 2010'da Washington yönetimi, 2011'e kadar askeri eğitim merkezi kurma konusunda Orta Asya cumhuriyetlerinden Tacikistan'la anlaşmaya varmıştır. Kuracağı bu askeri merkezle Afganistan'daki NATO güçlerine lojistik destek yollarını da güvence altında tutmayı planlamaktadır. Çin, bu şüpheli yaklaşımına rağmen, bir yandan da ABD'nin Japonya ve Afganistan'daki askeri yapısından memnundur, çünkü ABD'nin Japonya'daki askeri üslerinden dolayı Japonya'nın askeri-nükleer bir güç olup kedisine rakip olmasını engellediğini düşünmektedir ve ABD'nin Talibanla (köktenci siyasal İslam'la) mücadelesi Çin'inde çıkarınadır.

Diğer taraftan ABD'nin Japonya ve Güney Kore gibi müttefiklerini kendi balistik nükleer şemsiyesi olan Balistik Füze Koruma Projesi (*Ballistic Missile Defiance Project-BMD*) altına almak istemesi, Çin'i yarışına girmeye ve elindeki silahları niteliksel/niceliksel olarak iyeleştirmeye/artırmaya zorlamaktadır. Böyle bir yarış, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin kaybettiği düşünülürse Çin'in böyle bir yarışta kazanması pek kolay görünmemektedir. ABD ayrıca NATO'nun doğuya doğru ilerlemesini öngördüğü de unutulmamalıdır (Filzmaier vd., 2006: 179-198; Chomsky, *uni-kassel-internetseite*; *Firatnews Agency-internetseite*, 25.06.2010).

Özellikle Başkan Obama'nın 'yeni güvenlik stratejisinin' Çin'le olan ilişkilere yeni bir boyut getireceği ileri sürülebilir. Obama ABD'nin yeni güvenlik stratejisini West Point Askeri Akademisi'nde 27.05.2010 kamuoyuna

duyurmuştur. Oğul Bush'un güvenlik stratejisinden çok da farklı olmayan bu strateji, özetle şu noktaları kapsamaktadır:

- ABD dünya liderliğinin altını çizmektedir ve bunu sağlamak için,
- "Ekonomik, ahlaki ve yaratıcı (*innovative*) gücünü yeniden oluşturması gerekir". Bu çerçevede ABD'nin enerji ihtiyacı güvence altına alınmalı ve enerji konusunda dışa bağımlılığın azaltılması hedeflenmektedir.
- Neoliberal değerler desteklenecek ve terörizmle ciddi anlamda mücadele edilecek.

Bush'tan farklı olarak, uluslararası politikada ise çok-terafılı/çok-kutuplu hareket biçimiyle Çin, Hindistan ve Rusya gibi bölgesel güçler ile Brezilya, Güney Afrika ve Endonezya gibi güçlü/güçlenen devletlerle beraber hareket edilecek. Özellikle G20 devletlerinin küresel ekonominin önemli aktörü olarak vurgu yapılmaktadır. Bu da ABD açısından G8 devletlerinin küresel politikadaki rolünü zayıflayacağı ya da G8 devletlerinin G20 devletleriyle bu rolü paylaşmak zorunda kalacağı anlamına gelebilir (National Security Strategy 2010, Newsletter der US-Botschaft Berlin-internetseite, 27.05.2010).

Sonuç: Çatışma ya da İşbirliği?

ABD dünya liderliğini kimseye kaptırmaya niyetinin olmadığını açıkça ifade etmektedir. Bu çerçevede uluslararası politika stratejisini çok-terafılı/çok-kutuplu dünya politikasında güce giden oyunun kurallarını ve bunda rol almak isteyen aktörleri ve onların rollerini kendisi belirlemek istemektedir. Bunu da tek başına yapmasının zor olduğunu farkındadır. Bu çerçevede söz konusu politikasını hayata geçirmek için BM, G 20, AB ile Türkiye, Pakistan ve Brezilya gibi yerel/bölgesel aktörlerle işbirliğine gitmektedir. Güvenliği söz konusu olduğunda ise, Çin ve Rusya ya da başka bir aktöre karşı ya da terörizm örneğinde olduğu gibi, eşgüdümlü hareket etmektedir. ABD'nin Çin politikasını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Bu açıdan Rusya, Hindistan ve Japonya gibi aktörler de ABD'nin dünya ve Asya politikası açısından Çin'e karşı bir denge unsuru olarak görülebilir, çünkü bu aktörler de Çin'in bölgede aşırı güçlenmesini istememektedirler.

Şu an için Çin'in orta vadede bir bölgesel güç olduğu tartışılmazdır. Uzun vadede ise Çin ekonomik gücünü kullanarak siyasal, askeri ve teknolojik gücünü artırıp bir dünya gücü olma potansiyeline sahip olduğu ileri sürülebilir. Özellikle Irak ve Afganistan savaşlarından dolayı aşırı derecede borçlanan ABD ekonomisine karşı Çin ekonomisi güçlenmekte ve ABD ekonomisini kendine bağımlı hale getirmektedir.

11 Eylül olayları ve sonrası Afganistan ve Irak işgalleri görünüşte ABD'den ziyade Çin'e yaramaktadır. ABD savaşların ağır faturasını öderken, Çin bir yandan çıkarlarının örtüştüğü noktalarda ABD'nin yanında yer alarak çıkarlarını gerçekleştirmekte diğer yandan ise ABD politikalarından muzdarip İran, Rusya, Hindistan, Venezüella gibi aktörlerle çıkarları doğrultusunda ilişki geliştirmektedir. Hatta Çin firmaları Irak ve Afganistan'da büyük enerji ihaleleri almaktadırlar.

Çin'in, bu potansiyelini hayata geçirip ABD'ye rakip olmasında, şüphesiz Hindistan, Japonya, AB ve tabii ki ABD'yle çeşitli alanlarda sorun yaşayan Rusya, Venezüella ve İran gibi ülkelerle olan ilişkileri önemli rol oynayacağı da kaçınılmazdır. Asıl unutulmaması gereken ise ABD'nin, günümüzde olduğu gibi Çin'in güç politikasının merkezinde olacağı ileri sürmek olanaklıdır. Bu nedenle Obama'nın yeni güvenlik stratejisi de göz önüne alındığında Çin'in siyasi ve ekonomik sisteminin gerek neoliberal değerlere "hızlı" entegrasyonu konusunda ve gerekse de ekonomik alanda, özellikle enerji ve hammadde temini konusunda Süper Güç tarafından daha fazla baskı altına alması kaçınılmaz görünmektedir.

Bütün bu noktalara dayanarak Çin-ABD ilişkilerinde sorulması gereken asıl soru şudur: Çin'in bir dünya gücü olması ABD'nin görece gücünü nasıl ve ne kadar etkiler? Diğer bir ifadeyle, Çin'in güç artırımı ABD'nin güç kaybetmesi anlamına gelir mi?

Bu çerçevede göz ardı edilmemesi gereken, dünya nüfusunun beşte birini barındıran, dünyanın nükleer ve ekonomik gücü Çin'in, Irak ya da İran'la karşılaştırılmamasıdır. Çin'in agresif izolasyonu, Çin ile ABD arasındaki olası bir politik çatışma yada Çin'de meydana gelebilecek ciddi bir krizin bölge ve uluslararası politikaya etkisi çok büyük olabilir. Bu neden dolayı Çin'in siyasi ve ekonomik liberal yapısal entegrasyonu daha gerçekçi gelmektedir.

Ayrıca Çin'in güçlenmesi mutlaka da ABD'nin güç kaybetmesi anlamına gelmemektedir. İki aktör de bu işbirliğiyle karşılıklı olarak gücünü artırabilir. Çin'deki ucuz montaj sanayi ABD ürünleri için önem arz etmektedir. Bununla beraber Çin'in döviz rezervleri ABD finans piyasası için oldukça önemlidir. Öte yandan Güney ve Güneydoğu Asya'nın güvenliği, iki ülkenin de çıkarıdır. Bölgedeki bir çatışma iki ülkenin çıkarlarına ciddi zarar verebilir. Kaldı ki bölgedeki ülkeler, Çin ve ABD arasındaki bir çatışma durumunda taraf olmak istememektedir. Ayrıca ABD politikası açısından Çin, Japonya ve Rusya'ya karşı bir denge unsurudur. Çin'in güç kaybetmesi Rusya ve Japonya'nın aşırı güçlenmesine neden olabilir. Öte yandan iki aktör de güvenlikleri açısından köktenci siyasi İslam'ı tehdit olarak algılamaktadırlar.

Kaynakça

- Arı, T., 2009, "ABD`nin Soğuk Savaş Sonrası Politikası ve Türk-ABDn İlişkileri", içinde *Türk Dış Politikası*, der. Laçiner, S., Necefoğlu, H., Özertem, H. S., s. 25-33, Ankara.
- Beutler, B., 2010, ""Saudi-Arabien des Lithiums", US-Geologen entdeckten in Afghanistan riesige Mineralvorkomme", *Neues Deutschland*, 15.06.2010
- Birnstiel, W., 2010, "Verstimmung überwunden: Bundeskanzlerin Merkel zum vierten Mal in China", *Neues Deutschland*, e.t. 16.06.2010.
- Chomsky, N., "Von Afghanistan über Irak nach Iran - Die Hegemonialpolitik der USA und der NATO und das Versagen Europas", <<https://www.uni-kassel.de/fb5/frieden/regionen/Iran/chomsky2.html>>, e.t. 24.05.2010.
- Crome, E., 2008, "China und die USA", Absonderlichkeiten im strategischen Verhältnis zwischen der Weltmacht Nr. 1 und dem chinesischen Drachen", *Das Blättchen*, Berlin, No. 8, 14.04.2008.
- Dillmann, R., 2009, "Grossmacht China?", *Debatte, Das Reich der Mitte und die USA- eine imperialistische Konkurrenz neuen Typs*, *Junge Welt*, 15.12.2009.
- Firatnews Agency, "Silahlanma Yarışı 1,53 Trilyon Dolara Yükseldi", <<http://www.firatnews.org/index.php?rupel=nuce&nuceID=27350>>, 02.06.2010
- Firatnews Agency, "ABD, Tacikistan'da Askeri Eğitim Merkezi Kuruyor", <<http://www.firatnews.org/index.php?rupel=nuce&nuceID=28664>>, 25.06.2010.
- Filzmair, P., Geweserler, L., Höll, O. & Mangott, G., 2006, *Internationale Politik*, Wien.
- Grobe, K., 2009, "Pipeline: Russen und Europäer gucken in die Röhre", *Frankfurter Rundschau*, 19.12.2009.
- Huntigton, S. P., 1996, "Der Kampf der Kulturen: The Clash of Civilizations", *Die Neugestaltung der Weltpolitik im 21. Jahrhundert*, New York.
- Hürriyet*, "Çin'le İran Arasında Dev Anlaşma", 02.08.2010.
- Hürriyet*, "Çin, ABD'nin Liderliğini 2011 Yılında Bitirecek", 09.07.2010.
- Konicz, T., 2010, "China blickt nordwärts: Sibiriens Rohstoffe im Sog des Pekinger Wachstumsrausches: Trotz mancher Bedenken im Kreml wird Zusammenarbeit intensiviert", *Junge Welt*, 09.04.2010.
- _____, 2010, "Wolken über Chimerica: Abhängigkeit lahemt die Supermaechte: Wahington drängt Peking zur Aufwertung der Währung, was Chinas Wirtschaft nicht verkraften würde", *Junge Welt*, 20.03.2010.
- _____, 2009, "Machtzuwachs ohne Krieg Vorteil Peking: Bei Vergabe irakischer Ölförderlizenzen spielen Konzerne der NATO-Staaten untergeordnete Rolle. Ähnlich ist die Lage in Afghanistan", *Junge Welt*, 24.12.2009.
- Junge Welt*, "Schwere Unruhen im Uiguren-Gebiet: Mehr als 140 Tote / Peking: 'Separatisten im Ausland' haben Krawalle angezettelt", 07.07. 2009.
- Laçiner, S., 2009, "Boru Hatları Olan Ülke Bölünmez", *Taraf*, 18.05.2009.
- Matz, O., 2010, "Wettlauf um das schwarze Gold Chinas Ölinvestitionen in Venezuela – eine strategische Bedrohung für die Energiesicherheit der USA?" *Neues Deutschland*, 28.08.2010.
- Mellenthin, K., 2010, "Verteidigungsminister Gates droht weiter Erhebliche widersprüche unter der geschönten Oberfläche der Beziehungen USA-China", *Junge Welt*, 07.07.2010.

- National Security Strategy, Newsletter der US-Botschaft Berlin, <<http://www.ag-friedensforschung.de/regionen/USA/nss2010-obama.html>>, 27.05.2010.
- Rupp, R., 2010, "Neue Eiszeit USA-China: Jede Menge Konflikte zwischen Washington und seinem Hauptkreditgeber Peking", *Junge Welt*, 02.02.2010.
- Rüland, J., 1994, "Regionalmacht Indien? Südasien und die neue Weltordnung", in *Internationale Politik und Gesellschaft*, Die Friedrich-Ebert- Stiftung (Hrsg.), pp. 267-276, Bonn.